

ศูนย์ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเปรียบเทียบกับ การจัดตั้งประชาคมอาเซียน (3 เสา)

วรรณชัย บุญบำรุง¹

ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมแบบโลกาภิวัตน์ ผู้คนได้มีการติดต่อการค้ากัน หรือผูกนิติสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ อย่างไร้พรมแดนมากขึ้น รวมทั้งประเทศในภูมิภาคต่างๆ ของโลกได้รวมตัวกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ไม่ว่าจะเป็นสหภาพยุโรปซึ่งได้ร่วมมือกันในด้านเศรษฐกิจจนปัจจุบันได้พัฒนากลายเป็นตลาดร่วมยุโรป หรือสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ซึ่งจะจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี พ.ศ. 2558 จากสภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มีการฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลมากขึ้น แต่เนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันมาก แม้จะเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์หรือระบบกฎหมายซีวิลลอว์ อย่างเดียวกันก็ตาม โดยเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลกระทบทำให้เป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการรวมตัวกันดังกล่าว เช่นเดียวกับปัญหาที่กฎหมายสารบัญญัติในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ปัจจัยหนึ่งในการที่จะทำให้การร่วมมือกันดังกล่าวเกิดประสิทธิภาพได้ ก็คือมีความจำเป็นที่สมาชิกแต่ละประเทศต้องแก้ไขระบบกฎหมายภายใน รวมทั้งกฎหมายวิธีพิจารณาความในศาลของตนให้ใกล้เคียงกัน เพราะหากประเทศสมาชิกต่างมีระบบกฎหมายในเรื่องดังกล่าวที่แตกต่างกันมากแล้วก็จะมีความกระทบโดยตรงเป็นอย่างมากต่อการประกอบการค้าภายในประเทศสมาชิก ทั้งใน

¹ Doctorat de l'Université Robert Schuman (Strasbourg 3) ทางด้านกฎหมายจากประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ. 2540) กรรมการร่างกฎหมายประจำสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

เรื่องหลักประกันสิทธิในการต่อสู้คดีของคู่ความที่เป็นนักธุรกิจในกลุ่มประเทศสมาชิก หรือเรื่องประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในแต่ละประเทศ เนื่องจากศาลในแต่ละประเทศนั้นแม้ว่าจะสามารถนำกฎหมายสารบัญญัติของประเทศอื่นมาใช้บังคับกับคดีได้ซึ่งเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล แต่จะไม่นำกฎหมายเกี่ยวกับศาลและกฎหมายวิธี สืบพันธุ์หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศอื่นมาใช้โดยเด็ดขาด

จากความสำคัญของปัจจัยเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าว ผู้เขียนจึงขอเสนอความพยายามที่แก้ไขปัญหาดังกล่าวคือ (1) การดำเนินการของสหภาพยุโรปและสถาบันกฎหมายเปรียบเทียบ จากนั้นจะได้กล่าวถึง (2) พันธกรณียุทธศาสตร์ แผนแม่บท ความร่วมมือ และการดำเนินการต่างๆ ในการจัดตั้งประชาคมอาเซียนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการก่อตั้ง (3) ศูนย์ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเปรียบเทียบขึ้นในสำนักกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

1. การดำเนินการของสหภาพยุโรปและสถาบันกฎหมายเปรียบเทียบ²

1.1 แนวความคิดเบื้องต้น

โลกยุคโลกาภิวัตน์เป็นสังคมที่ไร้พรมแดน การติดต่อสื่อสารข้ามพรมแดนสามารถกระทำได้โดยสะดวกและกลายเป็นเรื่องปกติ ผู้คนมีการติดต่อค้าขายข้ามพรมแดนกันมากขึ้น เป็นเหตุให้มีข้อพิพาทข้ามแดนมากขึ้นและต้นทุนในการทำการค้าระหว่างประเทศจึงสูงขึ้นตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะลดความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศต่างๆ เพื่อให้ทุกคนอยู่ภายใต้ “กติกา” เดียวกัน

² ข้อมูลจากเอกสารหมายเลข 1 ซึ่งฝ่ายเลขานุการฯ (นายยอดฉัตร ตสาริกา นายคนันท์ ชัยชนะ นายวรพล ชินเพชร และนางสาวพิชฎามนต์ จารีกสุนทรสกุล นักกฎหมายกฤษฎีกา) เสนอต่อที่ประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากล ในวันพฤหัสบดีที่ 21 กุมภาพันธ์ 2556

ไม่ว่าจะอยู่ประเทศไหน เพื่อลดค่าใช้จ่ายและความยุ่งยากในการทำการค้าระหว่างประเทศ

การสร้างความสะดวกคล่องโดยการลดความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศต่างๆ ทั่วโลก (Harmonization of Law) ที่ผ่านมามักจะดำเนินการกับกฎหมายสารบัญญัติเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากนักกฎหมายจำนวนมากเห็นว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก อันเนื่องมาจากระบบกฎหมาย ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับระบบศาลและโครงสร้างของศาล การเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณาความอาจทำให้ต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบศาลและโครงสร้างของศาลด้วย ดังนั้น พัฒนาการของการสร้างความสอดคล้องของกฎหมายวิธีพิจารณาความในระดับนานาชาติจึงค่อนข้างล่าช้าเมื่อเทียบกับการสร้างความสอดคล้องในกฎหมายสารบัญญัติ

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีความเป็นสากลนั้น พบว่ามีผลงานที่สำคัญ 2 ชิ้น ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการสร้างความสะดวกคล่องในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งระหว่างประเทศ ได้แก่ รายงานการศึกษาของศาสตราจารย์ Storme และหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งระหว่างประเทศ ของ American Law Institute (ALI) และ UNIDROIT (Principles of Transnational Civil Procedure) ในปี พ.ศ. 2533 สหภาพยุโรปได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเป็นเอกภาพของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกในสหภาพยุโรป โดยมีศาสตราจารย์ Marcel Storme เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ซึ่งคณะทำงานชุดนี้ได้เสนอหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศสมาชิกได้ดำเนินการแก้ไขกฎหมายของตนให้สอดคล้องกัน โดยได้พยายามที่จะประสานหลักเกณฑ์ของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบกฎหมายซีวิลลอว์เข้าด้วยกัน ทั้งนี้ศาสตราจารย์ Storme เห็นว่าการสร้างความเป็นเอกภาพในกฎหมายวิธีพิจารณาความสามารถทำได้ง่ายกว่า

กฎหมายสารบัญญัติ เนื่องจากหลักเกณฑ์ในแต่ละเรื่องนั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับหลักเกณฑ์ในเรื่องอื่นๆ จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ดังเช่นในกฎหมายสารบัญญัติ การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความจึงสามารถดำเนินการเป็นเรื่องๆ ไปได้ ไม่จำเป็นต้องกระทำครั้งเดียวทั้งระบบ³

รายงานการศึกษาชิ้นนี้ได้จุดประกายให้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับความเป็นไปได้และข้อดีข้อเสียของการสร้างความเป็นเอกภาพของกฎหมายวิธีพิจารณาความ และเป็นแรงบันดาลใจให้กับโครงการสร้างความสอดคล้องในกฎหมายวิธีพิจารณาความแห่งของ American Law Institute (ALI) และ UNIDROIT ในเวลาต่อมาอีกด้วย⁴

1.2 กระบวนการและขั้นตอน

โครงการจัดทำหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแห่งสากลของ ALI/UNIDROIT นั้นเป็นผลมาจากการริเริ่มของศาสตราจารย์ Geoffrey Hazard Jr. แห่ง University of Pennsylvania และศาสตราจารย์ Michele Taruffo แห่ง University of Pavia ที่จะพัฒนา “ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ” (Code of Rules) เพื่อใช้กับคดีระหว่างประเทศ (transnational cases) มาใช้แทนกฎหมายวิธีพิจารณาของประเทศนั้นๆ ในกรณีที่คู่ความมาจากคนละประเทศกันหรือกรณีทรัพย์สินที่เป็นวัตถุแห่งคดีนั้นอยู่คนละประเทศกับผู้ฟ้องคดี โครงการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดช่องว่างระหว่างกฎหมายวิธีพิจารณาความในระบบคอมมอนลอว์กับระบบซีวิลลอว์ และยกร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ผสมข้อดีของทั้งสองระบบเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อลดอุปสรรคสำหรับ

³ Marcel Storme (ed.) *Approximation of Judiciary Law in the European Union*, Kluwer, 1994, p. 54.

⁴ สำหรับรายละเอียดของรายงานการศึกษาดังกล่าว โปรดดูบทความเรื่อง หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความความแห่งสากล: ความพยายามในการที่จะทำให้มีกฎหมายวิธีพิจารณาความแห่งที่เป็นกฎหมายแม่แบบ โดย วรรณชัย บุญบำรุง และสิริพันธ์ พลรบ เผยแพร่ใน *ตุลพาห* 52, 2(พ.ค.- ส.ค. 2548) หน้า 177-216.

คู่ความในกรณีที่ต้องไปดำเนินคดีในภายใต้ระบบกฎหมายของประเทศอื่น โครงการนี้ได้รับแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งมาจากผลงานของศาสตราจารย์ Storme และอีกส่วนหนึ่งมาจากความสำเร็จของสหรัฐอเมริกาในการยกย่อง The Federal Rules of Civil Procedure ซึ่งมีผลใช้บังคับในศาล Federal Courts ในทุกมลรัฐ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 หลังจากนักกฎหมายทั้งสองได้ทำการเผยแพร่ร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความระหว่างประเทศ (Transnational Rules of Civil Procedure) ตามวารสารวิชาการต่างๆ แล้ว สถาบัน American Law Institute จึงได้เข้ามาเป็นผู้สนับสนุนโครงการดังกล่าวอย่างเป็นทางการ โดยแต่งตั้งให้ทั้งสองเป็นคณะทำงาน

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2541 สถาบัน ALI ได้ขอความร่วมมือไปยัง UNIDROIT เพื่อขยายวงของผู้มีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าวให้ครอบคลุมสถาบันกฎหมายในระดับระหว่างประเทศด้วย โดย UNIDROIT เห็นว่า การจัดทำเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่มีความละเอียดและให้เป็นที่ยอมรับทั่วโลกนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ จึงเห็นว่า ในเบื้องต้นควรดำเนินการจัดทำเพียงแค่ “หลักเกณฑ์” (principles) เสียก่อน แล้วจึงศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดทำ “ประมวล” ในลำดับต่อไป

ในปี พ.ศ. 2543 UNIDROIT จึงได้เข้าร่วมโครงการดังกล่าวอย่างเป็นทางการ และได้แต่งตั้งคณะทำงานร่วม ALI/UNIDROIT โดยมีศาสตราจารย์ Hazard (สหรัฐอเมริกา) และศาสตราจารย์ Stürmer (เยอรมนี) เป็นเลขานุการ (reporter) โครงการนี้ถือเป็นโครงการแรกของ UNIDROIT ในเรื่องการพัฒนาหลักกฎหมายสากลในสาขากฎหมายวิธีพิจารณาความ

คณะทำงานร่วม ALI/UNIDROIT ได้ทำการแก้ไขปรับปรุงร่างหลักเกณฑ์ฯ และนำเสนอให้สมาชิกและคณะกรรมการของ ALI และ UNIDROIT เพื่อพิจารณาในการประชุมประจำปีทุกๆ ปี พร้อมกันนั้นได้มีการเผยแพร่ในวารสารวิชาการเป็นระยะๆ เพื่อเปิดให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง และนำความคิดเห็นมาประกอบการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงตัวร่างฯ นอกจากนี้ยังได้มีการจัดสัมมนาในประเทศต่างๆ ทั่วโลกเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากนักกฎหมายทั่วโลก

ร่างหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งระหว่างประเทศของคณะทำงานร่วมได้ผ่านความเห็นชอบอย่างเป็นทางการโดย ALI และ UNIDROIT ในปี พ.ศ. 2547 และได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์ Cambridge University Press ในปี พ.ศ. 2549⁵

1.3 การนำหลักเกณฑ์ไปใช้ประโยชน์

หลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งระหว่างประเทศของ ALI/UNIDROIT นี้มีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นเพื่อให้ศาลในแต่ละประเทศนำมาใช้กับคดีการค้าระหว่างประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากคดีประเภทนี้เป็นคดีที่กฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศต่างๆ มีความใกล้เคียงกันมากที่สุด แม้กระทั่งในสหรัฐอเมริกาเองก็ได้นำระบบกฎหมายมาใช้ในการพิจารณาคดีประเภทนี้ ดังนั้น คณะทำงานร่วม ALI/UNIDROIT จึงเห็นว่าน่าจะเป็นการง่ายที่จะพัฒนาหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่มีความเป็นสากลและเป็นที่ยอมรับในวงกว้างสำหรับคดีการค้าระหว่างประเทศ แต่ประเทศต่างๆ สามารถนำหลักเกณฑ์นี้ไปเป็นแนวทางในการยกร่างหรือแก้ไขปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของตนเพื่อสร้างความสอดคล้องระหว่างกฎหมายของประเทศต่างๆ ทั่วโลก นอกจากนี้ ในกรณีที่กฎหมายเปิดช่องให้ศาลตีความ ศาลก็สามารถนำหลักเกณฑ์นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการตีความกฎหมายวิธีพิจารณาความของตนได้ด้วย

นอกจากนี้ เนื้อหาส่วนใหญ่ของหลักเกณฑ์นี้ยังสามารถนำไปใช้กับคดีประเภทอื่นๆ รวมถึงวิธีพิจารณาของอนุญาโตตุลาการได้อีกด้วยในฐานะที่เป็นหลักเกณฑ์สากลและเป็นที่ยอมรับทั่วโลก และด้วยความที่เนื้อหาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเพียงหลักการ แต่ละประเทศจึงสามารถนำไปปรับใช้โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของระบบกฎหมายของตนเอาไว้ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการยกระดับความเป็นสากลของกฎหมายวิธีพิจารณาความของตนได้อีกด้วย

⁵ สำหรับรายละเอียดเบื้องต้นของหลักเกณฑ์ดังกล่าว โปรดดูบทความที่อ้างถึงในเชิงอรรถที่ 4

2. พันธกรณี ยุทธศาสตร์ แผนงาน แผนแม่บท ความร่วมมือ และการดำเนินการต่างๆ ในการจัดตั้งประชาคมอาเซียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ในปี พ.ศ. 2546 ที่ประชุมสุดยอดอาเซียนได้ตกลงที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียนที่ประกอบด้วย 3 เสาหลักคือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งภายในปี พ.ศ. 2558 และต่อมาผู้นำอาเซียนได้ลงนามในกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) อันเป็นการแสดงความประสงค์ที่จะเร่งสร้างประชาคมโดยการเสริมสร้างความร่วมมือและการรวมตัวในภูมิภาค นอกจากนี้ ยังได้จัดทำแผนงานหรือพิมพ์เขียว (Blue Print) ในการจัดตั้งประชาคมอาเซียนเสาหลักต่างๆ ขึ้น เพื่อใช้เป็นแผนบูรณาการในภาพรวม ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีรายละเอียดส่วนหนึ่งของแผนงานดังกล่าวที่น่าจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังนี้

2.1 ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC)

ตามแผนงานการจัดตั้ง APSC

(1) ข้อ 15 ของ A.1 ความร่วมมือในด้านการพัฒนาการเมือง ได้กำหนดคุณลักษณะประการหนึ่ง คือ เป็นประชาคมที่มีกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกัน มีการวางแนวทางสำหรับเป็นกรอบขององค์กร เพื่อความร่วมมือด้านนิติธรรม ระบบยุติธรรม และโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมาย ซึ่งตามข้อ A.1.3 กำหนดให้จัดทำโครงการให้ความสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างประเทศสมาชิกในการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรม ระบบยุติธรรม และโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมาย ดังนี้

i. มอบหมายให้ที่ประชุมรัฐมนตรีกฎหมายอาเซียน (ALAWMM) ร่วมกับองค์กรเฉพาะด้านอื่นๆ ของอาเซียน และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน รวมทั้งสมาคมกฎหมายอาเซียน (ASEAN Law Association: ALA) ในการพัฒนาโครงการ

ความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรม ระบบยุติธรรม และโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมาย

ii. จัดทำการศึกษาเปรียบเทียบสำหรับผู้ร่างกฎหมายในการประกาศใช้กฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ

iii. พัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยด้านระบบกฎหมายของประเทศสมาชิกอาเซียน โดยเครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN) ภายในปี พ.ศ. 2553

iv. ปรับปรุงความร่วมมือระหว่าง ALAWMM กับ ALA และองค์กรทางวิชาการอื่นๆ โดยการจัดสัมมนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการทำวิจัยกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งความตกลงของอาเซียนเพิ่มเติม

(2) ในข้อ 16 ของ A.2 การสร้างและแบ่งปันกฎเกณฑ์ร่วม ได้กำหนดให้อาเซียนส่งเสริมให้มีบรรทัดฐานระดับภูมิภาคเรื่องแนวปฏิบัติที่ดีเลิศและความเป็นปึกแผ่น โดยสอดคล้องกับหลักการสำคัญตามที่กำหนดไว้ในกฎบัตรอาเซียน ซึ่งตามข้อ A.2.1 การปรับกรอบสถาบันของอาเซียนให้เป็นไปตามกฎบัตรอาเซียน ได้กำหนดกิจกรรมหนึ่งเป็นข้อ iii. การพัฒนาแผนกฎหมายเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามกฎบัตรอาเซียน

2.2 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้อาเซียนมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และการลงทุนอย่างเสรี รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเต็มที่

แผนงานการจัดตั้ง AEC

(1) ข้อ 28 ของ A.3 การเคลื่อนย้ายการลงทุนอย่างเสรีกำหนดคุณลักษณะประการหนึ่งเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกและความร่วมมือว่า กฎระเบียบ กฎเกณฑ์ นโยบาย และขั้นตอนด้านการลงทุนที่มีความโปร่งใส มีความสอดคล้อง และสามารถคาดการณ์ได้ (หมายเหตุ: การระงับข้อพิพาทที่เกิดจากการลงทุนอาจถือได้ว่า

เป็นส่วนหนึ่งของการอำนวยความสะดวกในการลงทุนด้วยตามที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงในตอนต้น)

(2) ข้อ 64 ของ D. การบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก ใน C2. ความริเริ่มเพื่อการรวมตัวของอาเซียน ได้กำหนดคุณลักษณะให้อาเซียนดำเนินงานในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจว่าตลาดภายในยังคงน่าดึงดูดสำหรับการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ จึงจำเป็นที่อาเซียนจะต้องคำนึงถึงบริบทอื่นประกอบ นอกเหนือจากการดำเนินงานภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กฎเกณฑ์และกฎระเบียบภายนอกจะต้องถูกนำมาพิจารณาให้มากขึ้นในการพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (หมายเหตุ: การระงับข้อพิพาทที่สอดคล้องกับสากลก็เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องประการหนึ่ง)

(3) ในส่วนของการดำเนินการตามข้อ 72. ของ A. กลไกการดำเนินงาน ได้กำหนดมาตรการประการหนึ่งในการนำกลไกระงับข้อพิพาทของอาเซียน (DSM) มาใช้เพื่อส่งเสริมการสร้างสังคมแห่งกฎระเบียบ

2.3 ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC)

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้อาเซียนเป็นประชาคมที่ให้ความสำคัญกับประชาชนเป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้าน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

แผนงานการจัดตั้ง ASCC ในข้อ 26 ของ C. ความยุติธรรมและสิทธิ ได้กำหนดคุณลักษณะและองค์ประกอบว่า อาเซียนมีพันธกรณีในการส่งเสริมความยุติธรรม โดยให้สิทธิของประชาชนสะท้อนอยู่ในนโยบาย และทุกวิถีของชีวิต

2.4 แผนแม่บทด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน

แผนแม่บทนี้เป็นความริเริ่มของประเทศไทย โดยในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 17 ที่ประเทศเวียดนามในปี พ.ศ. 2553 ได้รับรองแผนแม่บทดังกล่าว มีเจตนารมณ์ที่จะเร่งรัดการลงทุนจากทั้งภายในและภายนอกอาเซียน ให้เกิดความ

เชื่อมโยงของประเทศสมาชิกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกฎระเบียบ และด้านประชาชน อันเป็นการสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของอาเซียนที่จะดำเนินการร่วมกันเพื่อบรรลุการเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558

สำหรับการเชื่อมโยงด้านกฎระเบียบนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มียุทธศาสตร์ความตกลง กลไกทางกฎหมาย และสถาบันที่จะทำให้ความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนบังเกิดผล รวมถึงกรอบกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อให้การลงทุนได้รับการคุ้มครองและดึงดูดการลงทุนของภาคเอกชน

2.5 การประชุมของสมาคมกฎหมายอาเซียน (ALA)

สมาคมกฎหมายอาเซียนก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2522 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และความเข้าใจซึ่งกันและกันในระหว่างนักกฎหมายของประเทศในกลุ่มอาเซียน ซึ่งจะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการพัฒนากฎหมายไปในทิศทางเดียวกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาและความร่วมมือทางด้านการค้า เศรษฐกิจ และสังคมต่อไป

หัวข้อการประชุมสมาคมกฎหมายอาเซียนที่ผ่านมาเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการระงับข้อพิพาทโดยทางเลือกอื่นนอกจากศาล (Alternative Dispute Resolution: ADR) นอกนั้นเป็นเรื่องการดำเนินคดีแบบกลุ่มและการดำเนินคดีเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ การปฏิรูปการศาล และการบริหารจัดการคดีเท่านั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการดำเนินการเพื่อให้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกสอดคล้องกันแต่อย่างใด

3. ศูนย์ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเปรียบเทียบ

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลักเกณฑ์เรื่องการใช้อำนาจรัฐที่เป็นอำนาจตุลาการ เช่นเดียวกับกฎหมายวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองของอำนาจบริหาร และเมื่อพิจารณาในมิติของการใช้อำนาจตุลาการนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีลักษณะอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก เป็นการควบคุมหรือจำกัดให้ศาลใช้อำนาจตุลา

การภายใต้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่เป็นธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรม หลักนิติรัฐ รวมทั้งหลัก Due Process of Law ประการที่สอง ทำให้ศาลสามารถใช้อำนาจตุลาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมาภิบาล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งยังเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (access to justice) เป็นการคุ้มครองสิทธิต่างๆ ของประชาชน ตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ทำให้สิทธิดังกล่าวได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม หลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่ว่าจะเป็นหลักพึ่งความสองฝ่าย หลักความเป็นกลางของศาล ถือได้ว่าเป็นหลักกฎหมายธรรมชาติ (natural law) หลักสิทธิมนุษยชน (human rights) สิทธิขั้นพื้นฐาน (fundamental rights) ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และหลักการรับรองและคุ้มครองสิทธิในการโต้แย้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรม หลักนิติรัฐ รวมทั้งหลัก Due Process of Law นั้นเอง โดยมาตรา 40(2) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้รับรองหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวไว้

จึงเห็นได้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีความเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมกับแผนงานการจัดตั้งประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสา ไม่ว่าจะเป็นประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนในเรื่องของหลักนิติธรรม ระบบยุติธรรม และโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมาย ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกที่มีความสอดคล้องกัน จะเป็นปัจจัยในการส่งเสริมบรรยากาศรวมทั้งอำนวยความสะดวกในการลงทุน และการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกสอดคล้องกับหลักเกณฑ์สากลก็จะเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ประชาคมอาเซียนสามารถบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก และสุดท้าย ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในส่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความยุติธรรม นอกจากนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกที่สอดคล้องกันยังถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าความเคลื่อนไหวของอาเซียนที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นในระดับของความร่วมมือระหว่างรัฐมนตรีกฎหมายอาเซียน (ALAWMM) กับองค์กรเฉพาะด้านของอาเซียน โดยเฉพาะสมาคมกฎหมายอาเซียน (ALA) หรือของสมาคมกฎหมายอาเซียนเอง ยังไม่มีการหยิบยกประเด็นของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งดังกล่าวขึ้นมาพิจารณากันแต่อย่างใด และไม่มีแม้กระทั่งองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกในเชิงเปรียบเทียบ

ในปี พ.ศ. 2548 ผู้เขียนได้เขียนบทความเรื่อง “หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากล: ความพยายามในการที่จะทำให้มีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่เป็นกฎหมายแม่แบบ” ตามที่ได้กล่าวไว้ในเชิงอรรถที่ 4 เพื่อเผยแพร่เรื่องดังกล่าวให้วงการนักกฎหมายไทยได้ทราบ และในปีเดียวกัน ผู้เขียนในฐานะกรรมการและเลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี มีสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีการับผิดชอบเป็นหน่วยงานธุรการและสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการฯ ได้เสนอคณะกรรมการฯ ให้ศึกษาและวิเคราะห์หลักเกณฑ์ของวิธีพิจารณาความแพ่งสากลเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยให้เป็นระบบสากลและทันสมัยยิ่งขึ้น ซึ่งคณะกรรมการฯ มีมติเห็นชอบ และมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจัดจ้างศึกษาวิจัยรายละเอียดของหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งสากล เปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย และเสนอร่างแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งต่อคณะกรรมการฯ และเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาได้อนุมัติโครงการดังกล่าว แต่ต่อมามีปัญหาเรื่องงบประมาณ โครงการดังกล่าวจึงไม่ได้มีการดำเนินการ

ในปี พ.ศ. 2556 ผู้เขียนในฐานะกรรมการของคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้เสนอเรื่องดังกล่าวต่อคณะกรรมการฯ อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเห็นถึงความจำเป็นในการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเสนอให้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมาย

วิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสากล ซึ่งได้มีการแต่งตั้งในเดือนมกราคม 2556 และจนถึงเดือนเมษายน 2556 คณะอนุกรรมการฯ ได้ประชุมไปแล้ว 4 ครั้ง จากการทำงานของคณะอนุกรรมการฯ และการศึกษาค้นคว้าข้อมูลวิธีพิจารณาความแพ่งสากลและการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกอาเซียนของฝ่ายเลขานุการฯ ทำให้ได้ข้อมูลทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ ผู้เขียนในฐานะกรรมการของคณะอนุกรรมการฯ และฝ่ายเลขานุการของคณะอนุกรรมการฯ จึงได้มีแนวคิดที่จะให้มีการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (www.krisdika.go.th) ในส่วนของสำนักกฎหมายต่างประเทศ ในชื่อ “ศูนย์ศึกษากฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเปรียบเทียบ” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการ

ผู้เขียนจึงถือโอกาสอภัยขบความนี้ในการเผยแพร่ให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวของการพยายามที่จะให้มีการศึกษาและแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน รวมทั้งสอดคล้องกับหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งสากล และผู้เขียนมีความเห็นว่าเนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกอาเซียนบางประเทศได้รับอิทธิพลจากกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์และบางประเทศได้รับอิทธิพลจากกลุ่มประเทศซีวิลลอว์ หรือได้รับอิทธิพลจากทั้งสองกลุ่มประเทศ ดังเช่นประเทศไทย ดังนั้นหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศสมาชิกย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันและก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินคดีในกรณีที่คุณค่ามาจากคนละประเทศสมาชิก ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวจะยิ่งมีมากขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นไป การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว นักกฎหมายของประเทศสมาชิกอาเซียนจึงควรที่จะนำหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความแพ่งสากลมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศตน ดังเช่นการดำเนินการของคณะอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

สากล ซึ่งการดำเนินการเพื่อไปสู่เป้าหมายดังกล่าว อาเซียนควรจัดตั้งแผนกฎหมายด้านการระงับข้อพิพาททางแพ่งเพื่อสนับสนุนการดำเนินการ และที่ประชุมรัฐมนตรีกฎหมายอาเซียน (ALAWMM) กับสมาคมกฎหมายอาเซียน (ALA) ควรร่วมมือกันจัดทำโครงการต่างๆ ในเรื่องนี้ การดำเนินการดังกล่าวจะเป็นไปตามพันธกรณีและสอดคล้องกับแผนงานรวมทั้งแผนแม่บทในการจัดตั้งประชาคมอาเซียนตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น